

INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI

*DTPI Fiologiyani fakulteti O'zga tilli guruhlarda Rus-tilli yo'nalishi 2-
bosqich 203-guruh talabasi **Qurbonov Diyorbek Boysunovich***

Email adres: diyorbekq675@gmail.com

Telefon raqami: +998332911806

Annotatsiya: Mazkur ishda inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik asoslari chuqur tahlil qilingan. Unda har bir o'quvchiga teng imkoniyat yaratish, maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim jarayoniga to'liq qo'shilishini ta'minlash tamoyillari yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuvlarning ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. Inklyuziya Sotsial Model Universal Dizayn (UDL). Adolat Tenglik Differensial O'qitish Shaxsiy O'quv Rejasi (ShO'R). Tizimli Yondashuv Interprofessional Hamkorlik To'siqsiz Muhit Xilma-xillik (Diversity) .Inson Huquqlari Pedagogik Antropologiya. Korreksion Pedagogika Erta Aralashuv Individual Yondashuv

Аннотация. В данной работе глубоко проанализированы теоретические и методологические основы инклюзивного образования. Раскрыты принципы обеспечения равных возможностей для каждого учащегося и полного включения детей с особыми образовательными потребностями в учебный процесс. Также обосновано значение профессионального мастерства педагога и педагогических подходов.

Ключевые слова. Инклюзия Социальная модель Универсальный дизайн обучения (UDL) Справедливость Равенство Дифференцированное обучение Индивидуальный учебный план (ИУП) Системный подход Межпрофессиональное сотрудничество Безбарьерная среда Разнообразие (Diversity) Права человека Педагогическая антропология

Коррекционная педагогика Раннее вмешательство Индивидуальный подход Гибкость.

Annotation. *This paper provides a thorough analysis of the theoretical and methodological foundations of inclusive education. It highlights the principles of ensuring equal opportunities for every learner and full inclusion of children with special educational needs in the learning process. The importance of teachers' professional skills and pedagogical approaches is also substantiated.*

Keywords. *Inclusion Social Model Universal Design for Learning (UDL) Justice Equality Differentiated Instruction Individual Learning Plan (ILP) Systematic Approach Interprofessional Collaboration Barrier-Free Environment Diversity Human Rights Pedagogical Anthropology Correctional Pedagogy Early Intervention Individual Approach Flexibility*

KIRISH. Inklyuziv ta'lim nazariyasi bu ta'limga bo'lgan qarashlarni tubdan o'zgartiruvchi, keng qamrovli ijtimoiy-pedagogik falsafa bo'lib, uning asosiy maqsadi har bir shaxsning ta'lim olishga bo'lgan teng huquqini ta'minlashdir. Bu nazariya shunchaki nogironligi bor bolalarni umumiy sinfga kiritish emas, balki butun ta'lim tizimini xilma-xillikni qabul qilishga va unga moslashishga undaydigan fundamental paradigma o'zgarishi (paradigm shift) hisoblanadi.

Inklyuziv Ta'lim Nazariyasining Asosiy Ustunlari Inklyuziv ta'lim nazariyasi uchta fundamental ustunga tayanadi: Inson Huquqlari Nazariyasi (Aksiyologik Asos) Bu nazariyaning asosiy g'oyasi ta'lim universal inson huquqi ekanligini belgilaydi. Tenglik tushunchasi: Har bir bola, uning shaxsiy xususiyatlaridan qat'iy nazar (jismoniy, aqliy, ijtimoiy, etnik va hokazo), ta'lim olish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak. Adolat tushunchasi: Bu nafaqat teng imkoniyat, balki tenglikka erishish uchun individual yordam zarurligini anglatadi. Ya'ni, ta'lim tizimi har bir o'quvchining ehtiyojlariga

moslashib, ularga kerakli sharoitlarni yaratib berishi shart. Unga ko'ra, davlatlar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ajratilgan (segregatsiya qilingan) tizimlarni emas, balki inklyuziv ta'lim tizimini ta'minlashi kerak. Sotsial Model (Sotsiologik Asos)

Bu nazariy yondashuv nogironlik tushunchasini tubdan o'zgartiradi va zamonaviy inklyuzivlikning asosiy nazariy negizidir. Muammo markazining siljishi: An'anaviy (tibbiy) model nogironlikni bolaning o'zidagi biologik yoki psixologik nuqson deb tushungan bo'lsa, Sotsial model nogironlikni bolani o'rab turgan tizimdagi to'siqlar natijasi deb hisoblaydi. To'siqlar turlari: Institutsional to'siqlar: Qattiq o'quv dasturlari, me'yoriy baholash. Ekologik to'siqlar: Moslashmagan binolar, transport muammosi. Munosabat to'siqlari: Kamsitish, noto'g'ri stereotiplar. Maqsad: Nazariya maktab va jamiyatni o'zgartirish orqali ushbu to'siqlarni olib tashlashga yo'naltirilgan. Ta'lim Xilma-xilligi Nazariyasi (Pedagogik Asos) Inklyuziv ta'lim nazariyasi pedagogik amaliyotning markaziga xilma-xillikni (diversitet) qo'yadi. Rivojlanish me'yori: Barcha bolalar bir xil rivojlanishi kerak degan an'anaviy qarashdan voz kechiladi. Har bir o'quvchining o'rganish sur'ati, uslubi va ehtiyoji me'yoriy farq sifatida qabul qilinadi. Foydali aloqa: Nogironligi bo'lgan va bo'lmagan bolalarning birga o'qishi nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar uchun, balki ularning tengdoshlari uchun ham ijtimoiy kompetensiya, bag'rikenglik va o'zaro yordam tuyg'ularini rivojlantirish uchun foydalidir. Integratsiyadan inklyuziyaga o'tish: Integratsiya — bolani tayyor tizimga moslashtirishni talab qiladi (bola o'zgarishi kerak). Inklyuziya — tizimni bolaga moslashtirishni talab qiladi (tizim o'zgarishi kerak).

Asosiy qism. Nogironlik shaxsning nuqsoni emas, balki atrof-muhit, tizim va jamiyat yaratgan to'siqlar (ingl. barriers) natijasidir.

Implikatsiya: Muammoni bolani "tuzatish" o'rniga, tizimni (maktabni, dasturni, binolarni) moslashtirish orqali hal qilish lozim. Bu yondashuv inklyuziyani segregatsiyadan ajratuvchi fundamental chegaradir. Ta'lim

universal inson huquqi bo'lib, barcha bolalar diskriminatsiyasiz umumiy ta'lim muhitida o'qish huquqiga ega. Huquqiy Asos: BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (24-modda). Adolat tushunchasi: Tenglik (hamma bir xil munosabatda bo'ladi) emas, balki Adolat (hamma teng natijaga erishishi uchun individual qo'llab-quvvatlash) zarur. Har bir inson o'zining rivojlanish salohiyatiga ega bo'lgan noyob va qadrli shaxsiyatdir. Ta'lim jarayoni uning biologik xususiyatlaridan qat'i nazar, shaxsiyatning barcha qirralarini rivojlantirishga qaratilishi kerak. Maxsus ehtiyojli har bir bola uchun tuziladigan Individual Dastur bo'lib, u aniq diagnostikaga, maqsadlarga, resurslarga va baholash mezonlariga asoslanadi. Bu reja eng muhim metodologik hujjat hisoblanadi.

Bu zamonaviy inklyuziv metodologiyaning markazida turadi. Agar binolarni hamma uchun qulay qilish uchun Pandus (rampa) qurilsa, o'quv dasturini ham hamma uchun qulay qilish kerak.

Mohiyati: O'quv materiallari, usullari va baholash tizimi boshidanoq barcha o'quvchilarning (ko'rish, eshitish, o'rganishdagi) ehtiyojlarini hisobga olgan holda loyihalashtiriladi. Asosiy qoidalar: Ma'lumotni turli usullarda taqdim etish (audio, vizual, matn), o'quvchilarga o'z bilimlarini namoyish qilishda tanlov berish (yozma, og'zaki, loyiha). B. Differensial O'qitish (Tabaqalashtirish) Bu, bitta sinfdagi turli o'rganish tezligi va uslubiga ega bo'lgan bolalarning har biriga mos keladigan maxsus strategiyalarni qo'llashdir.

Xulosa. Nimalar farqlanadi: Kontent (Mundarija): O'quvchiga taqdim etilayotgan ma'lumot. Jarayon: O'quvchi ma'lumotni o'rganish uchun foydalanadigan faoliyatlar. Mahsulot: O'quvchining o'rganishni namoyish etish usuli (Test, loyiha, og'zaki javob). C. Shaxsiy O'quv Rejasini Yaratish (ShO'R yoki IEP) Maxsus ehtiyojli har bir bola uchun tuziladigan individual dastur bo'lib, u bolaning maqsadlari, kutilayotgan natijalar, zarur xizmatlar (logoped, psixolog yordami) va baholash mezonlarini qamrab oladi. Bu reja

ota-onalar, o'qituvchilar va mutaxassislar hamkorligida tuziladi. D. Korreksion-Rivojlantiruvchi Yondashuv Inklyuziv ta'lim umumiy ta'limga qaratilgan bo'lsa-da, maxsus pedagogika metodlaridan voz kechmaydi. O'qituvchi va mutaxassislar bolaning mavjud rivojlanish nuqsonlarini bartaraf etish, tuzatish (korreksiya) yoki kompensatsiya qilishga qaratilgan maxsus mashg'ulotlarni ham olib borishi kerak

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Hujjati: Nomi: Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya (24-modda – Ta'lim).
- 2.Salamanka deklaratsiyasi (1994 y.) va Inklyuziv Ta'limni Tashkil Etish bo'yicha Harakatlar Dasturi.
- 3..Muallif/Konsept: Vigotskiy, L.S. ning "Rivojlanishning eng yaqin zonasi" (ZPD) nazariyasi.
- 4..Konsept: Universal Dizayn Tamoyili (UDL – Universal Design for Learning) bo'yicha qo'llanmala.